ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Veche

Derleme Makale *Review Article* DOI: 10.62147/veche.1662919

Nurettin Topçu'yu Anlamak: Devrimci-Ütopik Romantizm Tipolojisi Üzerinden Bir Deneme

Understanding Nurettin Topçu: An Essay on the Typology of Revolutionary-Utopic Romanticism

Sercan DAĞLI[1,2]

[1]Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin, Türkiye
[2]Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi, Ankara, Türkiye

[1]Artvin Çoruh University, Faculty of Arts and Science, Department of Sociology, Artvin, Türkiye
[2]Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, PhD Student of Department of Sociology, Ankara, Türkiye

sercandaglii@gmail.com
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Bu çalışma, 2019 yılında Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Prof.Dr. Serdar Sağlam danışmanlığında savunulan "Modern Dünyadan Kaçış: Özgürlük ve Melankoli" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

This study is based on the master's thesis titled 'Escape from the Modern World: Freedom and Melancholia', completed in 2019 at the Institute of Graduate Studies, Hacı Bayram Veli University, under the supervision of Prof. Dr. Serdar Sağlam.

Öz

Bu makalenin konusu, bazı açılardan ayrıksı bir düşünür olarak görülen Nurettin Topçu'nun görüşlerinin romantik kökenlerini inşa etmektir. Bu açıdan, Topçu'nun düşüncesindeki temel kavramların romantik tipolojiler açısından benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Romantizm akımında içkin olarak bulunan melankolik varoluşun, modern kapitalist yaşamın yıkıcı etkilerine karşı bir sorumluluk duygusuyla özdeşleştiği ve bu sorumluluk duygusunun romantikleri, modernizmin eleştirisine yönlendirdiği düşünülmektedir. Romantik eleştiri melankolik varoluşa uygun olarak iki ana kola ayrılmaktadır. Bunlardan ilki modernliği çıkışsız bir kötülük olarak yorumlayan ve böylece iyi bir geleceğin imkansız olduğunu düşünen mütevekkil romantiklerdir. Sosyolojik düşünce ve onun teorisyenleri genel anlamda bu romantik akım içerisinde değerlendirilmektedir. İkinci kol, modernizm eleştirilerinde mütevekkil romantiklere iştirak edip modern kapitalist toplumdan çıkış arayışında olan devrimci-ütopik romantiklerdir. Bu romantikler için modernizmin dışı mümkün olduğu gibi çözüm arayışlarında da bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Devrimci-ütopik romantik tipolojinin çözüm arayışının; kapitalizm karşıtlığı olarak mistik sosyalizme, modern kapitalist toplumsal yaşantının yerel kültürel değerleri ortadan kaldırmasına, küreselleşmeye olan karşıtlığı ile mistik bir milliyetçiliğe ve bütün bunları kapsayan bir şekilde dinin kurumsal ve rasyonel yapıları karşısında dinin mistisizmine yöneldiği görülmektedir. Topçu düşüncesinde de birbirinden ayrık gibi görünen İslam sosyalizminin, Anadolu milliyetçiliğinin ve tasavvuf düşüncelerinin, bu devrimci-ütopik romantizm tipolojisiyle anlamlı bir bütünlük oluşturduğu düşünülmektedir. Literatürde Topçu düşüncesinin temel kavramları ve toplumsal, siyasal düşünceleri ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın ise, Topçu düşüncesinin temel kavramlarını incelemekle birlikte Topçu düşüncesini romantik tipolojiler bağlamında bir değerlendirme yapması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Devrimci-Ütopik Romantizm, Modernizm, Nurettin Topçu, Romantizm, Sosyoloji*

Abstract

The subject of this article is to construct the romantic origins of the views of Nurettin Topçu, who in some respects appears to be an exceptional thinker. In this context, the study will be tried to reveal the similarities of the basic concepts in the thought of Topçu in terms of romantic typologies. The melancholic existence inherent in the Romanticism movement is thought to be identified with a sense of responsibility against the destructive effects of modern capitalist life. This sense of responsibility led the romantics to critique modernism. Romantic criticism is divided into two main branches in accordance with the melancholic existence. The first of these is the resigned romantics who interpret modernity as an evil without an exit and thus think that a good future is impossible. Sociological thought and theorists are usually evaluated within this romantic movement. The second branch is the revolutionary-utopian romantics who sharing the criticism of modernism made by resigned romantics, seek an escape from modern capitalist society. For these romantics, there are some common points in their search for solutions as well as the possibility of an exit from modernism. The search for a solution by revolutionary-utopian romantics is seen to be directed towards mystical socialism as an opposition to capitalism, mystical nationalism as an opposition to the erase of local cultural values, globalization by modern capitalist social life, and mysticism of religion against the institutionaland rational structures of religion in a way that encompasses all these. It is thought that Islamic socialism, Anatolian nationalism and mysticism, which seem to be separate from each other in Topçu's thought, form a meaningful unity with this revolutionary utopian romanticism typology. There are many studies in the literature on the basic concepts of Topçu's thought and his social and political thoughts. This study, on the other hand, is thought to contribute to the literature in terms of analyzing the basic concepts of Topçu's thought and evaluating Topçu's thought in the context of romantic typologies.

Keywords: *Modernism, Nurettin Topçu, Revolutionary-Utopian Romanticism, Romanticism, Sociology*

Geliş Tarihi/Received: 21.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 09.05.2025
Yayın Tarihi/Publication: 30.06.2025

Cite this article: Dağlı, S. (2025). Understanding Nurettin Topçu: An essay on the typology of revolutionary-utopic romanticism. *Veche*, 4(1), 27-37. https://doi.org/10.62147/veche.1662919

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Nurettin Topçu, 1909 yılında varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlerleyen yıllarda ailesinin ekonomik durumu bozulsa da eğitim hayatına ve okumayla olan ilişkisine hiç ara vermemiştir. Etrafındaki insanlar Topçu'nun oldukça mütevazi bir hayat sürdüğünü aktarmaktadırlar. Hayatının çoğunu geçirdiği Çemberlitaş'taki ahşap evindeki odası, yıpranmış iki koltuk, çalışma masası ve kütüphanesinden ibarettir. Yurtdışı bursuyla Sorbon'da felsefe doktorası yapan Topçu, burada kendi düşüncelerini oldukça etkileyen, hareket felsefesinin kurucusu Blondel ve Hristiyan mistik bir düşünür olan Massignon ile tanışmıştır. Hareket felsefesi hakkında kendisinin de ayrık bir kitabı olan Topçu, dinin mistik tarafıyla da bu dönemde tanışmıştır. Ülkeye dönüşünde üniversitelere kabul alamamış ve çeşitli liselerde felsefe öğretmenliği yapmıştır. Kendi

hayatında yine çok önemli bir yeri olan ve millet mistiklerinden biri olarak tanımladığı H. Avni Ulaş'ın kızıyla evlenmiştir. Her ne kadar düşün dünyasında birçok kaynaktan beslense de kafasında bir türlü tam cevabını bulamadığı sorunlarla buhranlı bir hayat sürerken Abdülaziz Bekkine ile tanışmıştır. Tasavvuf ehli olarak bilinen Bekkine, Topçu'nun buhranlı hayatına deva olmuştur. Bekkine ile sabahlara kadar devam eden felsefe ve hayat ile ilgili konuşmalar yaptıkları aktarılmaktadır (Işık,1992; Kutlu, 2006). Ayrıca Topçu'nun mistisizme olan ilgisi, gerek Massignon ile bağları gerekse Bekkine ile yaptıkları sohbetlerden anlaşıldığı üzere sadece İslam mistisizmini değil diğer dinlerin de mistik düşüncelerini de kapsamaktadır (Kaçmazoğlu, 2008, s. 806).

Topçu, gençlik hareketlerinin içerisinde bulunsa da siyasetle arasına mesafe koymaya çalışmış, gerekmedikçe siyasi alanda faaliyet göstermemiştir. O kendi mahallesiyle de kavgalı olan bir düşünür olarak bilinmektedir. Eserlerinde dindar görünen ancak dinin özünü anlamayan kaba softalarla mücadelesi görülmektedir. Topçu, dindarlığın özünün mütevazilik olması gerektiğini düşündüğü için kendine güvenen ve sorgulamayan kibirli inanışın, dinin ruhuna aykırı olduğunu düşünmektedir. Hem kendi mahallesini eleştirmekten çekinmemesi hem de ilerleyen yıllarda İslam sosyalizmi kavramını kullanması Topçu'nun yalnızlaşmasına neden olmuştur (Işık, 1992; Kutlu, 2006).

Nurettin Topçu, toplumun farklı kesimlerine getirdiği yoğun eleştiriler nedeniyle de muhafazakar düşünce içerisinde tartışmalı bir aydın figürü olma hüviyetini korumaktadır. Belirtildiği gibi Nurettin Topçu'nun İslam sosyalizmini savunması, onun geniş kitlelerce kabul görmesini engellemiştir. Muhafazakâr kesimlerce sosyalizmi savunan görüşlerinden ötürü dışlanmasına ek olarak sosyalist çevrelerde de İslami görüşleri nedeniyle kendisine yer bulamamıştır.

Topçu ile ilgili yapılan çalışmaların; Topçu düşüncesindeki bir kavramın açıklanması (Duran ve Polat, 2015; Gündoğan, 2016; Kösedağ, 2017; Özkul, 2006; Şehsuvaroğlu, 2006), onun toplumsal hayatla ilgili görüşlerinin ve önerilerinin derlenmesi (Cihan, 2016; Dural, 2006) ya da Topçu düşüncesinin Türk düşünce hayatındaki konumunun belirlenmesi ve Topçu'nun kendisinin yeni nesillere tanıtılması (Alver, 2008; Kara, 2016) ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Topçu hakkında yazılmış 107 adet tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların hemen hepsinin de yukarıdaki belirtilen başlıklar altında toplanabileceği görülmektedir. Topçu hakkında yapılan çalışmalar içerisinde Fırat Mollaer'in (2007) kitabı hem Topçu düşüncesinin tümleşik olarak izah edilmesi hem de onu romantik antikapitalist düşünce içerisine yerleştirerek yorumlanması açısından önem taşımaktadır. Ancak Mollaer'in çalışması daha yoğunlukla Topçu'yu, Türk düşünce tarihi açısından yeri ve katkısıyla değerlendirme noktasında sonuçlanmaktadır. Bu çalışma ise, Topçu düşüncesinin romantizm içerisindeki yerini belirlemeye çalışan bir tipoloji denemesi olma hüviyetindedir. Bu açıdan, Topçu düşüncesinin anlaşılmasına ve hali hazırda var olan Topçu hakkındaki geniş literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu açıdan çalışmada öncelikle Romantizm düşüncesinin ortaya çıkış süreci ve romantizmin paylaştığı ortak felsefi temeller işlenmeye çalışılacaktır. Ortak felsefi temeller ile birlikte melankolik duygunun da romantizme içkin olarak bulunduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle melankolik bireyin suçluluk ve sorumluluk duygusunun, romantizmin modern toplumsal eleştirileriyle bağlantısına işaret edilecektir. Modernizmin gelişim süreçleriyle beraber modern kapitalist toplum eleştirilerinin çeşitlenmesine değinilecektir. Modern toplumu eleştirmek konusunda da ortaklık sergileyen melankolik romantizmin tipolojileri içerisinden modern toplumdan kurtuluşun mümkün olmadığını düşünen ve onu zorunlu bir kötülük olarak algılayan "mütevekkil romantizm" tipolojisi ve kurtuluş çareleri üreterek bir çıkış yolu arayışında olan "devrimci-ütopik romantizm" tipolojisi açıklanmaya çalışılacaktır. Devrimci ütopik düşüncenin temel özelliklerine değinildikten sonra Topçu düşüncesinin genel görünümü ve tümleşik yapısı üçüncü bölüm boyunca ele alınacaktır. Böylece Topçu düşüncesinin melankoli temelli romantizmle ve özelinde devrimci-ütopik romantizmle benzerlikleri ortaya konularak, bu romantik tipoloji bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır.

Romantizm Tipolojileri Üzerine Bir İnceleme

Romantizm akımı en temelinde modern ideallere karşı modern bir tepkiyi anlatmaktadır. Tarnas'a göre Rönesans döneminde Batı zihniyetinin temelini oluşturan iki farklı düşünce oluşmaya başlamıştır. Aydınlanma düşüncesi olarak tanımlanan ilk düşünce, insan aklının gücüne ve deneyciliğe dayanırken; ikinci aks olarak karşımıza çıkan Romantizm ise

Grek-Roma kültüründen beslenerek insani olanın, tecrübe ve duyguların önemine vurgu yapmaktaydı (Tarnas, 2014, s. 209). Örneğin, Nietzsche için Aydınlanma düşüncesi Apolloncu düşüncenin etkisiyle Dionysosçu olan insani oluşun, içgüdülerin yadsınması süreciydi (Küçükalp, 2017, s. 106).[1] Romantizm akımı bu şekilde aslında modernizmin yıkıcı etkilerinin tam olarak görülmediği bir çağda, modernizm eleştirlerinin temelini oluştururken, Aydınlanma düşüncesini totaliter, yıkıcı olmakla ve insani duyguları, sezgileri aklın ezici gücü tarafından ortadan kaldırmakla eleştirmektedir (Küçükalp, 2010, ss. 171-172). Bu açıdan modern düşüncenin temelleri olarak düşünülen doğanın mekanikleştirilmesine, hakikatin matematikleştirilmesine karşı bir itiraz, Romantizm akımına içkin olarak bulunmaktadır (Tarnas, 2014, s. 211).

Romantizm akımı görüldüğü gibi modern toplumun temelinde olan, Aydınlanma döneminden gelen düşüncelere bir karşıtlığı işaretlemektedir. Özellikle felsefi kökenlere karşıtlık olarak yorumlanan bu tutum, üç temel noktaya yoğunlaşmaktadır. Romantik tepki bu açıdan Aydınlanmacı Batı düşüncesinin ilerlemeci tarih anlayışının, doğanın ve hakikatin matematikleştirilmesinin ve rasyonel aklın toptan reddedilmesini kapsamaktadır (Paz, 2018, ss. 207-210). Örneğin, romantizm akımının ve postmodernizmin öncülerinden olan Nietzsche'de bu modernizmin felsefi temellerine karşıt bir duruş görmek mümkündür. Nietzsche açısından modernizm, Socrates'ten gelen Batı metafizik geleneğinin devamıdır (Küçükalp, 2017, s. 106). Bu açıdan Nietzsche'ye göre Batı uygarlığı yaşamın, içgüdülerin yadsınması yani insanı insan yapan özelliklerin dışarıda bırakılması olarak bir ilerme süreci değil decadence (yozlaşma) sürecidir. Bu süreç insanın ehlileştirilmesi, terbiye edilmesi, toplumsal düzene boyun eğecek insanlar haline getirilmesi olarak görülmektedir (Nietzsche, 2011a, s. 68). Nietzsche, "dacedence"ın sonucu olarak nihilizmden kurtulmanın ve Batının getirdiği ikiliklerin (akıl ruh, nesne-özne ya da kavram-nesne gibi) aşmanın tek yolunun hayatı sahiplenmek olduğunu yani oluşu, hayatı yaşamak anlamında Dyniososçu bakış açısından geçtiğini düşünmektedir (Nietzsche, 2011b, ss. 8-11). Konumuz dahilinde, Nietzsche'nin modernizm eleştirilerinin temelinde, Aydınlanmadan gelen ideallerin insanın varoluşuna aykırı olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu açıdan modernlik, hakikati ve doğayı nicelleştirdikçe insana ait olanı yani duyguları, sezgileri öldürmektedir. Bu durum modernist düşünürler tarafından anlatıldığı gibi gelecek ütopyalarına getirmeyecek ve insanı Weber'in tabiriyle, demir kafeslere hapsedecektir (Weber, 2013).

Sonuç olarak yukarıda belirtildiği gibi modernizm düşüncesinin üç temel felsefi kökenine yapılan itirazın bütün romantik düşünürlerde ortak olarak bulunduğu söylenebilir. Nitekim Nietzsche'nin öncülük ettiği ve modernizmin temeli olarak görülen Aydınlanma düşüncesine ve bu düşüncenin temellerine gösterilen bir tepkiyi kapsayan Romantizm akımı, 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren kendini göstermiş ve daha sonra modernizm kısmen ya da tamamen eleştiren postmodern düşüncenin de temelini oluşturmuştur (Cevizci, 1999, s. 734). Bu açıdan romantizm akımının açılımlarına bakıldığında çok geniş bir yelpazeyi oluşturduğu görülmektedir. Hegel'den Nietzsche'ye, Sartre'den Derrida'ya ve Foucault'a, Baudrillard'dan Lyotard'a, Benjamin'e birçok düşünür ve postyapısalcılık, postmodernizm, yapısalcılık, Freudcu psikanaliz, Frankfurt Okulu gibi birçok akım romantizm çatısı altında değerlendirilmektedir (West, 1998, s. 12). Aynı zamanda romantik düşünce yapısı gereği sanatla yakından ilişkili şekilde gelişmiştir. Tarnas bu durumu şu şekilde ifade eder: "Aydınlanma'nın kutladığı ve kutsadığı deha veya zeka, bir Newton, bir Franklin ya da Einstein'ken; Romantik eğiliminki ise bir Goethe, bir Beethoven ya da bir Nietzsche'ydi" (Tarnas, 2014, s. 210).

Aydınlanma düşüncesine yani modernizmin kökenlerine yapılan eleştirilerle birlikte Romantizm akımı modern kapitalist toplumun bütün katmanlarına ve gelişim serüvenine bir karşı duruşu da sergilemektedir. Nietzsche, Goethe gibi romantikler açısından modernlik gelişim aşamasında olan bir süreci anlatıyordu ancak tarihsel süreç ilerledikçe modernizmin sonuçlarının daha keskin bir şekilde ortaya çıkmış ve romantik düşünce modernliğin bu sonuçları üzerinden eleştirilerini genişletmiştir. Postmodern düşüncenin modernizm eleştirilerinin, insana ütopik bir gelecek vaadeden modernliğin nasıl ekolojik ve ekonomik krizlere yol açtığını, Dünya Savaşları gibi büyük insanlık trajedilerine ve Nazizm, Stalinizm gibi totaliter rejimlere neden olduğunu yaşayarak tecrübe ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Modernlik bu açıdan düşünsel temellerine ek

[1] Yaşamın bütüncül olarak anlamlandırılması olarak, insanın sezgilerine, duygularına alan açılması düşüncesi romantik sanatta da kendine yer edinmiş motiflerdir. Özellikle varoluşçu edebiyatta yaşamın ancak "yaşayarak" anlaşılacağı düşüncesi ile karakterlerin kendi hayatlarındaki kurgulanmış sınırlılıklardan çıkarak yaşamı her veçhesiyle kucaklama girişimi ortak bir motif özelliği göstermektedir. Bu motifi Herman Hesse'nin Bozkırkurdu (2012), Sarte'nin Bulantı (2016), Boudlaire'nin Paris Sıkıntısı (2017) ve Dostoyevski'nin özellikle Yeraltından Notlar (2016) eserinde bulmak mümkündür. Bu eserler hayatın anlamsızlığı ve sıkışmışlığı içinde melankolik bir varoluşu da yansıtmaktadır.

olarak yapısal boyutları ile daha yoğun eleştirilere maruz kalmaya başlamıştır. Löwy ve Sayre'ye (2016) göre modern kapitalist uygarlık "sanayileşme, bilim ve teknolojinin bir arada gelişimi, pazarın hegemonyası, üretim araçlarının özel mülkiyeti, sermayenin genişlemiş yeniden üretimi, özgür emek ve yoğunlaşmış iş bölümü" ile tanımlanabilmektedir. Ayrıca, "… bu sistemin etrafında, buna sıkı sıkıya bağlı 'uygarlık fenomenleri gelişir: rasyonelleşme, bürokratikleşme, toplumsal yaşamda ikincil ilişkilerin baskınlığı, şehirleşme, sekülerleşme, 'şeyleşme'. 'Modernite' bu bütünlükten oluşur ve bu bütünlüğün temel birleştirici unsuru, üretim tarzı ve ilişkileriyle kapitalizmdir." (Löwy ve Sayre, 2016, s. 35). Bu tanımlama, romantiklerin modern toplumsal yaşama getirdikleri temel eleştirileri bünyesinde barındırması açısından önemlidir. Antikapitalist bir görüntü sergileyen romantizm, örneğin Marx tarafından şeyleşme, metalaşma ve yabancılaşma kavramları çerçevesinde, Weber tarafından ise büyü bozumu, rasyonelleşme, büroklatikleşme kavramları ile insanın makinenin bir dişlisi haline getirilme süreci olarak yorumlanmaktadır[2] (Löwy ve Sayre, 2016, ss. 36-37). Sosyoloji teorileri bağlamında da bakıldığında modern kapitalist toplumun özellikle insani olan değerleri ortadan kaldırması ve insanı, doğayı tahakküm altına alması açısından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirileri, Foucault'da (2017) tektipleştirme ve gözetleme süreçleri olarak iktidar ilişkilerin çözümlenmesinde, Mills'in (1974) para üzerinden yaptığı çözümlemelerde modern toplumun niceliksel değerlerin niteliksel değerlere doğru genişleyerek yaşamı kuşatmasında, Frankfurt Okulunun yine benzer bir şekilde kültürün nicelikleştirilmesi anlamında kültür endüstrisi çalışmalarında görmek mümkündür (Adorno ve Horkheimer, 2014; Battomore, 2013). Marcuse'a (1975) göre modern insan tek boyuta indirgenip orada sıkıştırılmış ya da Fromm (2017) açısından özgürlüklerini terk ederek tam olarak toplumsal süreçlere uyumlu, konformizm arayışında "beyinsiz insan" haline gelmiştir. Yine başka bir boyut olarak, modern toplumu tüketim süreçlerinin çözümlenmesi ile anlaşılabileceğini savunan postmodern düşünürler tarafından, yanılsamalı özgürlük alanı olarak kurulan tüketim, modernliğin ikinci bir yüzü ama devamı olarak insanın tahakküm altına alınma süreci olarak yorumlanmaktadır (Baudrillard, 2010; Ritzer, 2000).

Modern kapitalist uygarlığa eleştirilerin bu çok boyutluluğunun altında insana ve insana ait olana dair bir özlem ve bunun gerçekleşmemesi durumundan dolayı bir hüzün duygusu olduğu düşünülmektedir. Nitekim Löwy, romantizm akımı içerisinde içkin olarak melankolik bir varoluş yattığını düşünmektedir: "Romantizm, modernitenin yani modern kapitalist uygarlığın, 'geçmişteki (pre-kapitalist ve pre-modern) değer ve idealler adına eleştirisini temsil eder. Romantizmin başından beri ikili bir ışıkla, isyan yıldızının ve 'melankolinin kara güneşi'nin (Nerval) ışığıyla aydınlandığını söyleyebiliriz" (Löwy ve Sayre, 2016, s. 33). Bu melankolik varoluşun çözümlenmesi önemlidir. Çünkü, toplumsal yaşamın eleştirisi ve ona karşı çıkışın temellerinde bu melankolik duyarlılığın olduğu düşünülmektedir. Melankoli hakkında hacimli bir çalışma yapan Teber (2013), melankolik yaşamın özünde toplumsal ve varoluşsal bir eleştiri taşıdığını düşünmektedir (Teber, 2013, s. 352). Bu eleştiri dinamiği yaşanan olaylar karşısında sorumluluk duygusu hissetmekle ve kendini suçlamakla kurulmaktadır. Gelişkin sorumluluk duygusuyla toplumsal yaşama bir muhalefet gösteren melankolik bireyin eleştirilerinin Antik Çağ'da mitolojik dinsel anlatılara, Aydınlanma çağında rasyonalizme ve Orta Çağ'da dinsel bağnazlıklara yöneldiği Teber tarafından vurgulanmaktadır (Teber, 2013, ss. 353-354). Sonuçta toplumsal bir hareket yaratma girişiminde olmayan yalnız melankolik bireyin eleştirisi, dış dünyayla kurulan bağlantılardan uzaklaşarak genellikle kendi iç dünyasına kapanma ile nihayetlenmektedir (Teber, 2013, s. 260). Melankolik insan tanımlaması, özgür olma düşleri kuran ve toplumsalın getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak isteyen ancak genelde başarılı olamayan bir insanı anlatmaktadır. Melankolik bireyin eleştirel yanı, yukarıda anlatıldığı gibi sosyoloji teorilerindeki modernizmin eleştirilerinde de kendini göstermektedir ve yine benzer şekilde sosyoloji teorilerinde bulunan bu romantik modernizm eleştirileri, melankolik bireyde olduğu gibi genellikle modernliği karşı konulamaz bir kötülük olarak görerek, onunla mücadeleyi imkansızlığını vurgulamakla nihayetlenmektedir. Bundan dolayı da sosyoloji düşüncesinin temelini oluşturan bu tür modernizm eleştirileri, Löwy ve Sayre tarafından, "mütevekkil romantizm" olarak tasnif edilmektedir (Löwy ve Sayre, 2016). Mütevekkil romantizm yani melankolinin kara güneşi altındaki romantizm, modernizmin çözümlemesini yapıp, onun birey ve toplum açısından tehlikeli yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu çözümlemeler ise genellikle zorunlu kötülük olarak görülen modernizmin kabullenmesi ya da onunla mücadele edilemezlik

[2] Bu düşüncelerin edebiyata yansıması olarak özellikle Kafka'nın eserlerini incelemek faydalıdır. Kafka'nın Dönüşüm (2012) romanında Weberyan demir kafesleri görmek mümkündür. Dava (2017) adlı romanında ise bürokrasinin insan yaşamını nasıl kuşatıp, insanı yaşam içerisinde çaresiz bir halde bıraktığı işlenmektedir.

noktasına varmaktadır. Bu açıdan kendini toplumsal sorunlara karşı sorumlu hisseden melankolik nasıl kendi iç dünyasına yöneliyor ve yalnızlaşıyorsa, modernizmin mütevekkil eleştirileri de hüzünlü bir kabullenişe yönelmektedir. Zweig ve Walter Benjamin gibi melankolik romantiklerin modern yaşamın kötülüklerinden kurtulmanın mümkünsüzlüğü ve geri dönüş imkanlarının ortadan kalktığını düşündükleri için intihar etmeleri bu açıdan anlamlıdır. Ancak, modern kapitalist toplumdan kaçışın mümkünsüzlüğü düşüncelerinin ve mücadele etmeksizin kendi çeperlerine çekilmenin ya da kendi varoluşuna son vermenin yanında romantizm akımı içerisinde çıkış arayışı içinde olan insanlar da bulunmaktadır.

Buraya kadar yürütülen tartışma, romantizmin genel bir resmini oluşturmaya çalışmıştır. Sonuç olarak, romantik eleştirinin temelinde melankolik bir sorumluluk duygusu olduğu düşünülmektedir. Bu sorumluluk ve yaşanılanlardan kendini suçlu hissetme duygusu, Freud'un (2015) da belirttiği gibi melankolik birey için ayırıcı bir özelliktir. Romantik eleştiri ise, Aydınlanmadan başlayan modernizmin kökenlerine (ilerlemeci tarih anlayışı, doğanın mekanikleştirilmesi ve hakikatin matematikleştirilmesine) karşı topyekün bir eleştiriyi bünyesinde taşımaktadır. Ayrıca romantizm, modernizmin ilerleyen safhalarında ortaya çıkan görüngülere karşı bir tutumu da ihtiva eder. Bu açıdan insanın niteliksel değerlerini ve yaşamı sahiplenmek isteyen romantizm, insanın ve kültürün nicelleştirilmesine (şeyleşme) ve tahakküm altına alınmasına, insanın özgürlüğünün elinden alınmasına, rasyonelleşmeye karşı anti modernist ve antikapitalist toplumsal eleştiri dinamiklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu eleştirinin dinamikleri, genellikle modern toplum çözümlemeleri ve eleştirileri ile sınırlı kalmıştır. Bundan dolayı mütevekkil romantizm tipolojisi modern kapitalist uygarlıktan çıkışın mümkünsüzlüğünden kaynaklı bir hüzünle özdeşleşmektedir. Ancak Löwy'nin belirttiği gibi her romantik, karamsar gelecek tahayyülü veya intiharla özdeşleşen mütevekkil romantik tavrı benimsememektedir. Bu açıdan mütevekkil romantizmden ayrılan romantizm tipolojisi Löwy ve Sayre tarafından devrimci-ütopyacı romantizm olarak tariflenir. Löwy'e göre ızdırap çeken insanların sorunlarını çözmek isteyen devrimci-ütopyacı romantizm, kapitalist toplumsal yaşamın tahribatına uğramamış bir geçmişe özlem duymak yerine bir gelecek planı oluşturmaya yönelmiştir (Löwy ve Sayre, 2016, ss. 107-116). Bu romantizm şeklinin temel savunucuları olarak Löwy tarafından Charles Peguy ve Ernst Bloch gösterilmektedir. Löwy bu düşünürlerin mütevekkil, onarıcı ve ütopyacı romantizm özelliklerini bir arada taşıdığını da vurgulamaktadır.[3] Bir tipoloji denemesi yapan Löwy karmaşık bir görüntü sergileyen Peguy düşüncesini bazı kavramlar etrafında toplamaktadır. Bunlar: "Hristiyan dini, modernite eleştirisi ve sosyalist mistik"liktir (Löwy ve Sayre, 2016, s. 245). Löwy'e göre, bu birbirinden ayrı gibi görülen görüşler sonuç olarak romantizm tarafından bir bütünlüğe kavuşmaktadır.

Kapitalist modern yaşama karşı olan Peguy açısından teknik gelişmeler insani olan değerlerin ölmesi ile sonuçlandığı için daha insanca bir yaşamın kapısını aralayan toprağa dayalı ekonomiye geçilmesi gerekmektedir. Bu açıdan sermayeye, kapitalizme ve burjuvaya karşı bir tutum sergileyen Peguy aynı zamanda kurumsal dini yapıların da karşısında durmaktadır. Bu açıdan Katolik kilisesinin öğretilerine karşı çıkan Peguy, sosyalizm ve Hristiyan mistisizmine ve bu mistikliğin sevgi ve merhamet kaynaklı öğretilerine sahip çıkıp savunmaktadır (Löwy ve Sayre, 2016). Löwy'nin çözümlemelerinde görüldüğü gibi ilerlemeci tarih anlayışına, doğanın ve hakikatin matematikleştirilmesine karşı bir tutum sergileme açısından romantik tipolojiye uygun bir düşünür görüntüsü sergileyen Peguy, kapitalist modern uygarlıktan kurtuluş içinde bazı çözüm reçeteleri geliştirmektedir. Bunlar yukarıda da görüldüğü gibi sorumluluk şuuru ve merhamet düşüncesini temele alan mistik din düşüncesini sahiplenerek, toplumsal huzuru getirecek olan sosyalist cemiyet yapısını kurmaktır. Bu açıdan Peguy "sosyalist dayanışma ile Hristiyan hayırseverlik arasında bağlantılar kurmaktadır" (Löwy ve Sayre, 2016, s. 247). Böylece Peguy'un mistik sosyalist bir düşünce inşa ettiği söylenebilmektedir. Düşünür, Katolik Kilisesini ise insana ait değerleri yok eden modern

[3] Modernizme karşı romantik tepkiyi ve bu zorunlu kötülükten çıkış arayışlarını bünyesinde barındıran diğer bir ana metin ise distopya metinleridir. Çörekçioğlu edebi metnin bir türe dönüşmesinin o dönemin şartlarından kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan ütopya metinleri rönesans ve sonrası toplumların düzen ve iyi bir gelecek arayışlarının sonucu olarak modernizmin doğmaya başladığı dönemle özdeşleşirken, distopya metinleri modernizmin krizlerinin açığa çıktığı 20. yüzyıl ile özdeşleşmektedir (Çörekçioğlu, 2015). Sonuç olarak distopya metinleri iyi bir gelecek vaadi taşıyan ütopyaların toplumsal ve yaşam pratikleri karşısında çürümesiyle oluşan durumdan ilham almaktadırlar ve sadece geleceğin iyi olmamasını değil, geleceğin kapkaranlık bir kötülükle son bulacağı noktasında hüzünlü bir gelecek tahayyülü ortaya koyarlar. Distopyaların temel eleştiri noktasında ise insanı insan yapan temel değerlerin ortadan kalkması bulunmaktadır. Modern insanın kesinlik arayışı ütopyaları toplumların kabusu haline getirecektir (Kumar, 2006, s. 175). Her ne kadar distopya metinleri mütevekkil romantizmle özdeşleşmiş olarak görülse de bazı metinler bunun dışına çıkmaktadır. Devrimci-ütopik olarak görebileceğimiz bu eserlerde başkahraman, distopyanın dışarısına çıkmak için uğraşmakta ve bunda başarılı olmaktadır. Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sında (2015) ve Ray Braudbury'nin Fahrenheit 451'de (2018) melankolik kahramanların romantik tepkilerini ve distopyadan çıkma arayışlarını görmek mümkündür.

kapitalizmin taşıyıcı unsurlarından biri olmakla eleştirmektedir. Yine Peguy'in kendi toplumunun geleneksel değerlerine sahip çıktığı görülmektedir. Bu açıdan modern kapitalist Batı uygarlığının para ve sermaye odaklı gelişen insani ilişkilerinin eleştirisi yaparak, küreselleşen bu değer sistemine karşı geleneksel ve otantik kültürü savunduğu görülmektedir (Löwy ve Sayre, 2016).

Melankolik romantizm içerisinde bulunan devrimci romantik düşüncenin, sadece Peguy ile sınırlı olduğunu düşünmek ya da Peguy'I bir istisna olarak kodlamak yanlış olacaktır. Nitekim, melankolik birey deyince akla gelen ilk isimlerden olan Dostoyevski'nin de benzer düşüncelere sahip olduğunu görmek mümkündür. Klasik romantik özellikleri gösteren ve insani olan her şeyin yitip gitmesinden ve hakikatin matematikleştirilmesinden rahatsız olan Dostoyevski'nin de sosyalist düşünceleri benimsediğini ve kurumsal dini anlatı karşısında merhamet öğretisine dayalı Hristiyan mistizmini[4] sahiplendiğini söylemek mümkündür. Kristeva'ya göre Dostoyevski'nin karamsarlıktan sıyrılarak bir çıkış yolu aradığında, affetme ve merhamet temelli bir dünya kardeşliği tasarımına girişmektedir. (Kristeva, 2009, ss. 238-243). Zweig bu sınıflararası uçurumların ortadan kalkarak bütün insanların bir arada yaşadığı Dostoyevski cemaatinin dini bir yapı taşıdığını vurgulamaktadır. (Zweig, 2015, s. 148). Ayrıca Peguy gibi Dostoyevski de modernizmden kaynaklı kültürel tektipleşme ve kültürel erozyana karşı Rus geleneksel kültürünü savunmakta ve bu geleneksel değerlere bağlı insanı yüceltmektedir. Kumar'ın Dostoyevski ile ilgili şu sözleri konuyu açıklaması açısından önem taşımaktadır: "Rusya'nın geçmişinin sevimli bir versiyonu üzerine temellenmiş bir ideal toplum yaratmak için ilkel Hristiyanlık, Rus Ortodoksisi ve Rus köylüsünün komünal yaşamı öğelerini harmanladı. Radikal Hristiyanlığın ve mistik halkçılığın bu egzotik karışımında ütopyacı enerjisi için yeni bir çıkış noktası ve gençliğinin seküler ütopyasını savunmak için güçlü bir araç buldu" (Kumar, 2006, s. 209).

Bazı açılardan karmaşık görünen bu düşünce silsilesi, Peguy'de de olduğu gibi, romantik düşünce çatısı altında ancak bir bütünlüğe kavuşmaktadır. Bu karmaşık ama anlamlı görüntünün Nurettin Topçu'nun düşünceleriyle de örtüştüğü düşünülmektedir .

Nurettin Topçu Düşüncesinin Temel Kavramlarının Romantizm Akımı Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Nurettin Topçu düşüncesinin temelinde ızdırap, merhamet ve sorumluluk şuuru ile temellendirilmiş bir hareket felsefesi yatmaktadır. Hareket, Topçu'da insanın kendi sınırlılıklarından kurtulmak ve hatta bireyin kendi kendini inkar etme süreci olarak tanımlanır (Topçu, 2013, s. 76). Çünkü hareket etmek demek aslında bireyin kendiliğini de kavrama sürecidir. Birey, ancak kendini hareket ile tecrübi bir eylem faaliyetiyle tanıyabilmektedir (Topçu, 2013, ss. 29-31). Burada Topçu düşüncesinde diğer romantiklerde görüldüğü gibi epistemolojik bilginin değil oluşun ve yaşamın öncellendiği görülmektedir. Buna göre gerçek bilgi ancak yaşam sahasındaki eylemlikler sonucunda ortaya çıkan tecrübi bilgidir. Buradaki yaklaşımının varoluşçuluk ile yakından ilişkili olduğunu görmek mümkündür. Topçu'nun Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi adındaki kitabı da bu bağlantıyı anlatır niteliktedir. Topçu, varlık ve öz ile ilgili tartışmayı yürüttükten sonra şu sonuca ulaşır: "İnsanın cevheri harekettir, yaptığı ne ise insan odur" (Topçu, 2015, s. 55). Hareket felsefesini bütün varoluşçuluktan ayıran nokta ise hareketin başlangıcını ve hareketin arzuladığı son olmaktadır. Topçu'ya göre bu hareketin temelinde ölümlü insanın sınırlılıkları aşma istenci olarak "endişe" ve "ızdırap" bulunmaktadır (Topçu, 2013a, ss. 32-35). Topçu ızdırabı "insanı insan yapan şey" olarak tanımlamaktadır (Topçu, 2013a, s. 205). Izdırap çeken bir yüreğin giderek merhamet ve sorumluluk duygularına sahip olacağını söyleyen Topçu'da ızdırap; hür hareketin başlangıcı, temel taşıdır. Topçu'ya göre ızdırap duyan bir yüreğin harekete geçmek için sabırsızlanması, aleme yayılan bir merhamet ve sorumluluk duygusundan kaynaklanmaktadır (Topçu, 2013a, ss. 92-99). Görüldüğü gibi, ızdırap ile başlayan ve insanın acılarına karşı merhamet duyup, sorumluluk hisseden Topçu'nun insanı, melankolik romantik varoluşun izlerini taşımaktadır. Kendini yaşamın acılarına ve toplumsalın gidişatına karşı sorumlu

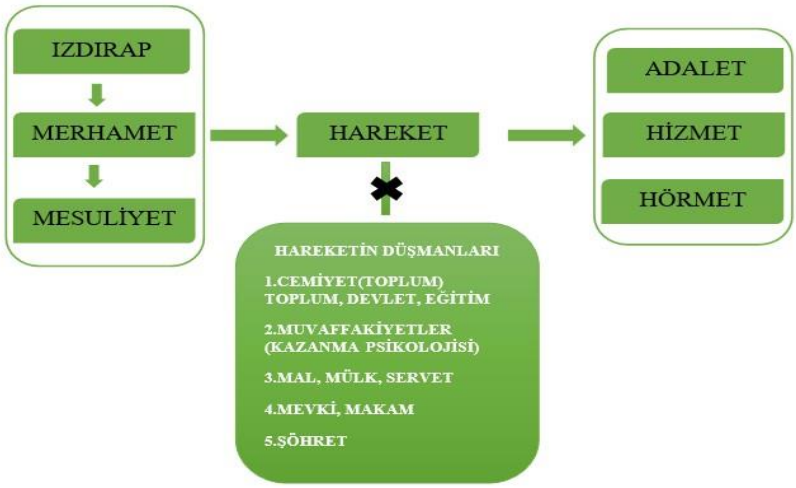
[4] Dostoyevski'nin modernizm karşıtı görüşleri ve mistik Hristiyanlık görüşlerini takip etmek açısından Batı Çıkmazı Puşkin Üzerine Konuşma (1992), Karamazov Kardeşler (2016a) ve Yeraltından Notlar (2016b) kitaplarına bakılabilir. Örneğin şu alıntı konu hakkında önemli bazı noktalara değinmektedir: "Istırabın vodvillerde yeri olmadığını biliyorum. Billur saraya ise büsbütün yakışıksız düşer: ıstırap şüphe ve inkar demektir; içinizde şüphe uyandıran bir billur saray tasavvur edilebilir mi? Bununla beraber, insanın gerçek ıstıraptan, yani yıkım ve kaostan asla vazgeçmeyeceğine eminim. İdrakın biricik kaynağı ıstıraptır. Başlangıçta idraki insanın baş belası saydığımı söyledim, ama insanın bunu sevdiğini, dünyadaki hiçbir hazza değişmeyeceğini de biliyorum. Mesela idrak, iki kere ikinin mukayese kabul etmeyecek denli yükseğindedir" (Dostoyevski, 2016b, ss. 37-38).

hissetmek melankolik romantik tipolojide yaygın olarak bulunan bir tavır olduğu Teber (2013) tarafından özellikle vurgulamaktır. Freud'un (2015) melankolik insanının temel özelliği de yaşanan olaylara karşı sorumluluk duygusu hissetmesidir. Bu açıdan Nurettin Topçu düşüncesinin melankolik romantizm ile uygunluk sergilediği söylenebilir. Yukarıdaki bölümde anlatıldığı gibi bu sorumluluk duygusunun modern kapitalist toplum eleştirilerinin temelinde olduğu düşünülmektedir. Mütevekkil ve devrimci-ütopik romantizm tipolojilerin benzer yönleri bu sorumluluk duygusu ile birlikte modern kapitalist toplum eleştirisidir (Löwy ve Sayre, 2016). Topçu da romantik tipolojiye uygun olarak modern kapitalist toplum eleştirisi yapmaktadır. Topçu düşüncesinde modern kapitalizm eleştirilerinin, hareket felsefesini temele aldığı için, hareketin düşmanları olarak tanımlandığı görülmektedir.

Şekil-1'de Topçu düşüncesinin temel kavramları ve bu kavramların birbiriyle ilişkisi verilmeye çalışılmıştır. Modernizme karşı eleştirilerini de ihtiva eden hareketin düşmanları kısmına bakıldığında Topçu'nun, modern toplumsal yaşamın bireyin ferdiyet ve şahsiyetini öldürmesine, onu tahakkümü altına almasına karşı olduğu ve hedonist varoluşa yani muvaffakiyetler ve tüketime karşı bir duruş sergilediği görülmektedir. Topçu'ya göre hareketin temel düşmanı olan cemiyet, insanı iki boyutta kıskaca almaktadır. Bunlardan ilki insanın tabiatının yanlış bir kurgusallığı olarak yapay ihtiyaçlarımız nedeniyle toplumsal dayanışma mekanizmalarını kabul etmemizdir. Diğeri ise, hedonism, zevk arayışında bir yaşamı olumlayarak hedonist döngü içinde sıkışıp kalmaktadır (Topçu, 2013a, ss. 78-80). Topçu'ya göre cemiyet zincirlerinden kurtulmak oldukça zordur ve birey genellikle bu esaretten kurtulamamaktadır. Topçu bu durumu: "Sonsuzluğa gidecek yolculuğumuz, cemiyetin karanlık ve dar ve yaratıcılıktan yoksun sınırlarında nihayet buluyor" ve "Bu durum insan hareketinin ölümüdür" şeklinde özetlemektedir (Topçu, 2014, s. 75). Toplumunun ferdi baskılama süreçlerinin tamamen karşısında duran Topçu'nun bu açıdan Durkheim sosyolojisini ve Ziya Gökalp'i eleştirdiği görülmektedir (Topçu, 2014, s. 24). Ayrıca toplumsalla uyuşmamak Topçu'da bir suç değil insanlığa ve toplumsala karşı bir vazife olarak görülmektedir. Bu açıdan toplumsala aykırı hareket, ahlaksız ya da toplumsal sözleşmenin ihlali olarak görülemez. Aksine bu toplum için faydalı bir süreçtir çünkü vicdani sorumluluk hareketinin yok olması medeniyetin çöküş sebebi olmaktadır. (Topçu, 2013a, ss. 93-101). Görüldüğü gibi Topçu düşüncesinin eleştiri dinamikleri, yukarıdaki bölümde ele alınan içerisine sosyolojinin önemli düşünürlerinin de dahil olduğu mütevekkil romantizm ile uyum içerisindedir. Topçu'nun Baudrillard (2010) gibi hedonist zevk arayışı ve buna bağlı olarak tüketim toplumuna karşı olduğu görülmektedir. Frankfurt ekolünde (Adorno ve Horkheimer, 2014) ve Foucault'un (2017) modernizm eleştirilerinde özellikle yoğunlaşan insanın tektipleştirilmesine, toplumsal yapılar tarafından tahakküm altına alınmasına, Topçu'nun da benzer olarak karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Bu eleştiriler melankolik romantik insanın özgür olma istenci ile de birleşmektedir. Sonuçta, Topçu düşüncesi de İsyan Ahlakı (2013a) eserinde görüldüğü gibi insanın özgürlük arayışı ile ilgilidir.

Şekil 1

Topçu düşüncesinin temel kavramları ve kavramlar arasındaki ilişki[5]

[5] Topçu düşüncesinin ilerleme şeklini gösteren Şekil 1, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Topçu kendi düşüncesini, ferdiyetçiliğin diğer bir uç noktası olan anarşizmden de ayırmaktadır. Bu düşünceyi de insanın kendi benciliğinde kısılması olarak görüp eleştirmektedir. (Topçu, 2013a, s. 178). Izdırabın kuruculuğunda olan kendi şahsiyetli bireyselliğini Topçu, "Stirner'in canavarca bencilliğinden", "Rousseau'nun yalnızlıkta sıkışan safça gururu ve marazi güçsüzlüğünden", "Schopenauer'un karanlık ve sonuçsuz kötümserliğinden" kendini ayırmaktadır. Bu açıdan ızdırabın Topçu'da karamsarlığa giden bir düşünce silsilesi oluşturmadığı görülmektedir aksine ızdırap insanın "ümitsizliğe düşmesini engelleyen bir duygudur" (Topçu, 2013a, s. 205). Topçu düşüncesi bu noktada pasif bir modern toplumsal eleştiri olarak mütevekkil romantizmi değil, devrimci-ütopik romantik özellikleri göstermektedir. Sonuçta Topçu, kurulması gereken toplumsal yapı ile ilgili öneriler ve hatta bu düşünce silsilesinin zorunlu çıktılarını vererek, modern toplumsal yapıdan çıkış arayışını ortaya koymaktadır. Bu çıkış arayışının devrimci-ütopik romantizm tipolojisi ile olan benzerliğini ortaya çıkarmak için Topçu düşüncesinde ızdırap temelli hareketin çıktıları olan adalet, hizmet ve hürmet kavramları açıklanmaya çalışılacaktır.

Topçu'ya göre ızdırap, merhamet ve sorumluluk şuuruyla temelli olan hareket, Anadolu ruhunun temeli olan tasavvuf düşüncesinin de kurucu unsurudur ve toplumun kurtuluşu bu mistik düşüncenin hayata geçmesi ile mümkün olacaktır. Sonuçta bu ruh toplumsala döndüğünde üç temel çıktı oluşturmaktır. Bunlar hizmet, hürmet ve adalettir. Bunların ahlaki tutumunu sağlayan şey, ızdırap temelli merhamet duygusudur ve bu bağlantı koparsa Topçu'ya göre hareketin ahlaki temelleri de ortadan kalkmaktadır (Topçu, 2008, s. 95). Topçu bu durumu: "Eşrefi mahlukat olan insana hürmetten başka kurtarıcımız yoktur. Bizim ahlakımız hürmet, hizmet ve merhamet prensiplerini barındıran aşk ahlakıdır" şeklinde özetlemektedir (Topçu, 2012, ss. 30-31).

Topçu'nun temel üç çıktı olarak tanımladığı hizmet, hürmet ve adalet kavramlarının içini nasıl doldurduğuna bakıldığında, Topçu düşüncesinin devrimci-ütopik romantizm özellikleri daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Topçu, dinin mistik tarafının kendi düşüncesinin temeli olduğunu söylemektedir. Sonuç olarak örneğin hürmet, merhameti hem besleyen hem de onun çıktısı olan bir duygudur ve dinin-ahlakın kurucu unsurudur. Topçu'ya göre Müslümanların birbirini sevmesi yeterli olmaz, bütün insanları sevmek gerekmektedir (Topçu, 2008, ss. 89-91). Hürmet bu açıdan, Topçu'nun kurmaya çalıştığı alternatif ve sevgi temelli toplumsal yaşantının temeli olmaktadır. Bir sevgi ve merhamet toplumu kurmaya çalışan Topçu bu açıdan insanlara karşı hürmeti temel dinamik olarak görmektedir. Topçu diğer iki kavramını ise şu şekilde açıklamaktadır: "Merhamet içtimai nizamda afaki bir ölçü haline geldi mi adalet adını alıyor" (Topçu, 2008, s. 96). "Merhamet varlıklara çevrilen hareket halini alınca hizmet oluyor" (Topçu, 2008, s. 97). Topçu'nun hürmeti ve sevgisi bütün toplumun iyi olmasını isteyen bir tutumu yansıttığı görülmektedir. Bu açıdan içtimai adalet ve sosyalizm hakkındaki düşünceleri kurmak istediği sevgi ve merhamet toplumunun da temeli anlamına gelmektedir. Kurulması istenen bu toplumsal hayatın dinamiklerini ise Topçu, Anadolu insanının irfanında ve dinin tasavvuf öğretilerinde bulmaktadır. Topçu düşüncesi, sonuç olarak, insanı önceleyen ve onun etrafında şekillenen milliyetçilik düşüncesi ile çevrili olması anlatılanlar açısından da anlamlı bir bütün oluşturmaktadır.

Anadolu milliyetçiliğini savunan düşünürler arasında yer alan Topçu düşüncesinde, Anadolu irfanına ve o irfanı oluşturan kültürel mayaya karşı duyulan inanç vardır. Topçu'nun bütün kitaplarında bu inanca ve onun savunusuna rastlamak mümkündür. Ancak Topçu'ya göre bu maya özellikle Tanzimat ile başlayan süreç ile bozulmaya başlamış ve kapitalist toplumsal yapı, Türk toplumu üzerinde genişledikçe onun kendine özgü yapısını bozmuştur. Kapitalizmin sonucu olarak Anadolu'da artık hem maddi hem de manevi bir sefalet kol gezmektedir. Bu durumun müsebbibi ona göre, hem kapitalizmin kendisi hem de halkın derdinden anlamayan din adamlarıdır. Toplumsal yapı ve kurumların hepsinin pay aldığı bu durumdan kurtuluşun reçetesi ise Topçu'ya göre üç aşamalıdır: "1- Sosyalist cemiyet nizamını kurmak. 2- Sistemli ve inanılmış bir medeniyet aşısını halka yapmak 3- Gerçek din anlayışını canlandırmaya çalışmak" (Topçu, 2012, ss. 171-180). Topçu burada sosyalizmi, İslam düşüncesine aykırı olarak yorumlamaz hatta İslam sosyalizmi, Anadolu insanını komünizm ve kapitalizm gibi iki kutup yaratmış ve insanlığı kıskacı altına almış olan yapılardan kurtaracak olan şeydir. Bu açıdan İslam sosyalizmi Topçu'ya göre "islamın özüdür" (Topçu, 2012, s. 28).

İslam sosyalizmini bir eşitlik davası olarak gören Topçu'nun sosyalizme bakış açısının komünizmden ayrı olarak düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü, onun açısından komünizm de bir baskı rejimidir, bireyin hürriyetinin elinden alınmasıdır ve özünde

merhamet değil, ezilen sınıfların kini bulunmaktadır. "Asıl dava kini öldürmektir" diyen Topçu ise kendi mistik sosyalizmini bu açıdan komünizmin temellerinden ayırarak ızdırap- sorumluluk- merhamet örgütlenmesinin bir sonucu olarak tanıtmaktadır. Bu davanın silahla değil temellerden yukarıya doğru toplumsalın inşası ile mümkün olacağını düşünen Topçu davasını, "ruhi ve ahlaki" ve "içtimai ve hukuki" iki kısma ayırır. Bütün bu ruhun da Anadolu insanında ve onun irfanında bulunduğunu düşünmektedir (Topçu, 2012, s. 35). Anadolu insanın bu eşitsizliklerle dolu kapitalist toplumsal yaşamda, üst kesimin keyif içinde yaşaması adına harap ve bitap hale getirildiğini düşünen Topçu düşüncesinin mistik sosyalizmi, merhamet temelli bir ideali yansıtmaktadır. Topçu bu açıdan İslam sosyalizmin hem kendi düşüncesi ile hem de İslam ile uygunluk içinde olduğunu vurgulamaktadır:

> "İslam sosyalizmi, eşitlik merhamet davasıdır. Malların adetçe sayılıp eşit dağıtılmasıyla değil, hakların kanun ve vicdanla her birine eşit durumda olmalarını dilediğimiz insanlar, hep Allah'ın sevgili kulu olan insanlardır. O halde bu irademiz Haktır. Zira Hakk'ın sevgisine dayanmaktadır." (Topçu, 2012, s. 38)

Topçu düşüncesinin temelinde bulunan merhamet ve mesuliyet sahibi şahsiyetli bireyin toplumsalın genelinin iyiliğini istemesi sonucunda İslam sosyalizmine ulaştığını söylemek mümkündür. Bu birey Topçu düşüncesinde Anadolu irfanına sahip mistik bir milliyetçi düşünce ile ve aslında her düşüncesinin temelinde bulunan tasavvuf geleneği ile bütünleşmektedir. Bu açıdan da bu davanın savunucusu olan bireyler şehirde yaşayan köy çocukları olarak tanımlamaktadır (Topçu, 2012, s. 43).[6] Bu insanın Topçu düşüncesindeki önemi, aslında kapitalist toplumsal yaşamın bozuculuğuna tamamen kapılmamış olması, yani Anadolu irfanında zaten içkin olarak bulunan düşüncelerinin taşıyıcısı olmasından kaynaklanmaktadır. Topçu'nun Anadolu milliyetçiliği düşüncesi Anadolu'da aynı mekân ve zamanı paylaymış olan insanların ortak mayası olduğu düşünülen bu irfanın savunulması olarak yorumlanmalıdır. Bu açıdan Topçu'nun arayışı bir önceki bölümde işlenen Dostoyevski'nin milliyetçilik düşüncesi ve kurtuluşu, bozulmamış Rus köylüsünde araması ile benzerlik oluşturmaktadır. İrfanı ve yerelliğin önemini vurgulayan bu milliyetçilik düşüncesi, devrimci-ütopiklerin ortak özelliklerinden biridir.

Löwy'nin özellikle Peguy üzerinden tartışarak, ortak özelliklerini ortaya çıkardığı devrimci romantik tipolojide, mistik dindarlık ve sosyalist mistiklik kavramları ön plana çıkmaktadır (Löwy ve Sayre, 2016, s. 245). Topçu düşüncesi üzerinden yukarıda yürütülen tartışmada da Topçu düşüncesinin bu temel özellikleri gösterdiği görülmektedir. Sonuç olarak bakıldığında Topçu düşüncesinin karmaşık görüntüsünün devrimci-ütopik romantizm tipolojisi ile uyum gösterdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç Yerine: Devrimci-Ütopik Bir Romantik Olarak Nurettin Topçu

Çalışmanın temel amacı ayrık bir düşünür görüntüsü sergileyen Topçu düşüncesinin temel özelliklerinin Löwy'nin yaptığı tasnifle devrimci romantik bir görüntü sunduğunu göstermektir. Löwy, Peguy'i: "Gerçekten de onun kadar çelişik bir şahsiyet tahayyül etmek güçtür: hem tutucu hem devrimci, hem otoriter hem liberter, hem milliyetçi hem enternasyonalist, hem Katolik hem ruhban karşıtı hem "sağcı" hem "solcu" kesinlikle sınıflandırılamaz biri" olarak tanıtmaktadır (Löwy ve Sayre, 2016, s. 244). Bu cümleler, Nurettin Topçu hakkında da kurulmuş olsa herhalde çok tepki çekmezdi. Bu karmaşık görüntü Dellaloğlu tarafından romantiklerin geçmişte olduğu günümüzde de anlaşılması zor ve muammalı bir görüntü sergilemesi olarak anlatılmaktadır (Dellaloğlu, 2010). Nurettin Topçu'nun hakkında hacimli bir eser veren Fırat Mollaer'in görüşleri de bu açıdan önemlidir. Anadolu sosyalizmi içerisinde değerlendirilebilecek birçok düşünür ve yazarın görüşlerine yer veren ve bu açıdan Topçu'nun konumunu işaretleyen çalışma, romantik antikapitalist tutum içerisinde melankolik tavrı da yansıtması açısından önemlidir. Ancak, Fırat Mollaer'in görüşleri ve Dellaloğlu'nun çalışmasında olduğu gibi, romantik antikapitalist düşüncenin çelişkili varoluşuna ve onun muammalarla örülü yönüne, bu açıdan felsefi ve siyasal görüntüleri açısından melankolik romantizmin kararsız yapısına vurgu yapılmaktadır (Mollaer, 2007). Çalışmamızdaki tipoloji denemesi ise çelişik gibi görülen temaların bir araya geldiğinde bir örüntü sunabileceği düşüncesine yaslanmaktadır. Bu açıdan Topçu düşüncesinin felsefi temelleri ve toplumsal ve siyasal çıktılarını Şekil 1'de de görüldüğü üzere bir bütün halinde yansıtılmaya çalışılmıştır. Sonuçta ise bütün bu düşüncelerin romantizm düşüncesi içerisindeki yeri üzerinde durulmuştur.

[6] Kentte yaşayan Anadolu köy çocuğu tipolojisini anlamak için Topçu'nun Taşralı (2013b) kitabına bakılabilir. Kitaptaki hikayeler boyunca felsefi bir düşüncenin hikayelere yansımasını da izlemek mümkün olmaktadır. Yukarıda anlatılan Topçu düşüncesinin temel kavramları (merhamet, ızdırap, hizmet ve hürmet gibi) hikayeler içerinde temalar olarak karşımıza çıkar.

Bu bağlamda romantik düşüncenin temel özellikleri ve modernizm karşısında sergiledikleri farklı duruşlara göre ayrılan tipolojileri üzerine incelemeler yapılmıştır. Bu düşünceler toparlanacak olursa; romantik düşünce aydınlanma düşüncesinden gelen modernitenin felsefi temellerine karşıt bir duruşu sergilemektedir. Bu temeller ilerlemeci tarih anlayışı, doğanın mekanikleştirilmesi ve hakikatin matematikleştirilmesidir. Bu temellere karşı çıkışın temel noktası olarak ise, temellerin üzerine inşa edilen modern kapitalist toplumun insanı da nicelleştirerek, insana ait olan değerleri ortadan kaldırması gösterilmiştir. Bu temel boyut üzerinden sosyolojik teori geleneği, insanın özgürlüğünün elinden alınma süreçlerini farklı boyutları ile ele alıp eleştirmiştir. Sonuç olarak modern kapitalist uygarlığa karşıtlık romantik düşünceye içkin olarak bulunmaktadır. Löwy ve Sayre'den (2016) hareketle bu karşı çıkışın melankolik temellerine değinilmiştir. Buna göre insanlığın içine düştüğü durumdan rahatsız olmak, bundan acı ve ızdırap duymak ve sorumluluk hissetmek, romantik melankolik tavrın ortak özellikleri arasındadır. Bu kökenden yola çıkarak modernizmin eleştirisini geliştiren romantik akımın temel olarak iki ayrı tip oluşturduğu görülmektedir. Bunlar modernliğin kaçınılmaz bir kötülük olarak düşünen, daha iyi bir gelecek tasavvurunun bulunmadığı noktasında uzlaşan ve sosyoloji teorisyenlerin genelini kapsayan "mütevekkil romantizm" ve modern kapitalist toplumunun eleştirisinde mütevekkil romantizmle ortaklaşan ancak modern kapitalist toplumdan çıkış arayan "devrimci-ütopyacı romantizm"dir. Devrimci romantik düşünce, çıkış arayışlarında da bazı ortak özellikler sergilemektedir. Kapitalizm karşıtlığı olarak sosyalist düşünce, modern dışı yaşamın (genellikle geleneksel toplumsal yaşamın) yüceltilmesi ve insanları sevgi ve merhamet düşünceleri etrafında birleştiren dini mistik anlayış bu temel özellikleri sunmaktadır. Peguy ve Dostoyevski üzerinden bu temel özellikler anlatılmaya çalışılmıştır. Bu romantizm tipolojileri çerçevesinde bakıldığında, Topçu düşüncesinin de bir temele kavuştuğu düşünülmektedir. Topçu'nun düşüncesi, Löwy ve Sayre'nin kavramıyla devrimci-ütopik romantik tipolojiye uygun bir yapı oluşturmaktadır.

Topçu düşüncesi devrimci-ütopik romantizm tiopolojisine uygun olarak kapitalizm karşısında mistik bir sosyalizmi, modern kapitalist toplumun kültürel olarak yarattığı erozyona karşı geleneksel değerleri bu anlamda Anadolu irfanına vurgu yapan Anadolu milliyetçiliğini ve bütün bunları kuşatan dinin kaba, softa, kurumsal ve rasyonel yapısına karşı mistik yani tasavvufi tarafını savunduğu görülmektedir. Bu açıdan tümleşik bir yapı sergilediği düşünülen Topçu düşüncesinde mistisizm, sosyalizm ve irfan savunusu farklı ve çelişkili düşüncelerin gelişimi değil, ızdırap yani melankoli temelli bir çıkış arayışının sonuçları olduğu düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Yazar Katkıları: Konsept – S.D.; Tasarım – S.D..; Denetim – S.D.; Kaynaklar – S.D.; Malzemeler – S.D.; Veri Toplama ve/veya İşleme - S.D.; Analiz ve/veya Yorum - S.D.; Literatür Taraması - S.D.; Yazma - S.D.; Eleştirel İnceleme - S.D.; Diğer – S.D.
Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.
Finansal Destek ve Teşekkür: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Author Contributions: Concept - S.D.; Design - S.D..; Supervision - S.D.; Sources - S.D.; Materials - S.D.; Data Collection and/or Processing - S.D.; Analysis and/or Interpretation - S.D.; Literature Review - S.D.; Writing - S.D.; Critical Review - S.D.; Other - S.D.
Conflict of Interest: The author declare that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure and Thanks: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği.* (N. Ülner, & E. Ö. Karadoğan, Çev.). Kabalcı Yayıncılık.

Alver, K. (2008). Nurettin Topçu'nun Türk sosyolojisindeki yeri üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 11, 575-586.

Baudelaire, C. (2017). *Paris sıkıntısı* (10. b.). (T. Yücel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Baudrillard, J. (2010). *Tüketim toplumu söylenceleri yapıları* (4. b.). (F. K. Hazal Deliçaylı, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve eleştirisi.* (Ü. H. Yolsal, Çev.). Say Yayınları.

Bradbury, R. (2018). *Fahrenheit 451.* (D. Körpe, Çev.). İthaki Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. b.). Paradigma Yayınları.

Cihan, M. (2016). Nurettin Topçu ve ahlak eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (56), 1387-1398.

Çörekçioğlu, H. (2015). *Modernite ve ütopya.* Sentez Yayıncılık.

Dellaloğlu, B. (2010). *Romantik muamma*. Timaş Yayınları

Dostoyevski, F. M. (1992). *Batı çıkmazı: Puşkin üzerine konuşma* (2. b.). (Ü. Bilgin, Çev.). Dergah Yayınları.

Dostoyevski, F. M. (2016a). *Karamazov kardeşler* (13. b.). (N. Taluy, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dostoyevski, F. M. (2016). *Yeraltından notlar* (14. b.). (N. Taluy, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dural, A. B. (2006). Nurettin Topçu'da eğitim düşüncesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 48-70.

Duran, H., & Polat, A. (2015). Nurettin Topçu'da milliyetçilik ve anadolu milliyetçiliği. *Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi*, *28*.

Foucault, M. (2015). *Hapishanenin doğuşu* (6. b.). (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.

Freud, S. (2015). *Yas ve melankoli.* (A. Emirsoy, Çev.). Telos Yayınevi.

Fromm, E. (2017). *Özgürlükten kaçış* (3. b.). (Ş. Yeğin, Çev.). Say Yayınları.

Gündoğan, A. O. (2016). Topçu ve hareket felsefesi. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (4), 24-37.

Hesse, H. (2012). *Bozkırkurdu* (15. b.). (K. Şipal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Huxley, A. (2015). *Cesur yeni dünya* (13. b.). (Ü. Tosun, Çev.). İthaki.

Işık, E. (1992). Nurettin Hoca ve din adamları. Anonim , *Nurettin Topçu'ya Armağan* içinde (173-177). Dergah Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. B. (2008). Nurettin Topçu. Ç. Özdemir *Türkiye'de Sosyoloji* içinde (s. 883-820). Phoenix Yayınları.

Kafka, F. (2012). *Dönüşüm* (35. b.). (A. Cemal, Çev.). Can Yayınları.

Kafka, F. (2017). *Dava.* (G.Sert, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kara, İ. (2016). Ahlak davasına ve muallimliğe adanmış bir ömür: Nurettin Topçu. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (4), 6-23.

Kösedağ, S. (2017). Nurettin Topçu'da insan ve şahsiyet. *Mavi Atlas*, *5*(1), 69-79.

Kumar, K. (2006). *Modern zamanlarda ütopya ve karşıütopya* . (A. Galip, Çev.). Kalkedon Yayıncılık.

Kutlu, M. (2006). Suya hasret. *Hece Dergisi* (109), 7-15.

Küçükalp, K. (2017). *Nietzsche ve postmodernizm* (2. b.). Kibele Yayınları.

Küçükalp, K., & Cevizci, A. (2010). *Batı düşüncesi: Felsefi temeller.* İSAM Yayınları.

Kristeva, J. (2009). *Kara güneş depresyon ve melankoli.* (N. Demiryontan, Çev.). Bağlam Yayıncılık.

Löwy, M., & Sayre, R. (2016). *İsyan ve öelankoli.* (I. Ergüden, Çev.). Alfa Yayınları.

Marcuse, H. (1975). *Tek boyutlu insan* (2. b.). (T. T. Afşar Timuçin, Çev.). May Yayınları.

Mills, W. (1974). *İktidar seçkinleri.* (Ü. Oskay, Çev.). Bilgi Yayınları.

Mollaer, F. (2007). *Anadolu sosyalizmine bir katkı: Nurettin Topçu üzerine yazılar.* Dergah Yayınları.

Nietzsche, F. W. (2011b). *Ahlakın soykütüğü & Bir polemik.* (Z. Alangoya, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

Nietzsche, F. W. (2011c). *Putların alacakaranlığında* (2. b.). (Y. Kaplan, Çev.). Külliyat Yayınları.

Paz, O. (2018). Şiir ve modernite. M. Küçük, *Modernite versus Postmodernite* içinde (N. Tutal, Çev., 2. b., 207-227). Say Yayıncılık.

Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek* (2. b.). (Ş. S. Kaya, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Sartre, J. P. (2016). *Bulantı.* (Çev: M. Celal). Can Yayınları.

Starobinski, J. (2007). *Aynadaki melankoli.* (M. E. Özcan, Çev.). Dost Yayınları.

Şehsuvaroğlu, L. (2006). Nurettin Topçu ve mesuliyet kavramı. *Hece Dergisi*, *11*(109), 319-322.

Tarnas, R. (2014). *Batı düşüncesi tarihi-2: Moderniteden günümüze kadar* (2. b., Cilt II.). (Y. Kaplan, Çev.). Külliyat Yayınları.

Teber, S. (2013). *Melankoli: Normal bir anomali* (5. b.). Say Yayınları.

Topçu, N. (2008). *İslam ve insan/Mevlana ve tasavvuf* (5. b.). Dergah Yayınları.

Topçu, N. (2012). *Ahlak nizamı* (6. b.). Dergah Yayınları.

Topçu, N. (2013a). *İsyan ahlakı* (9. b.). Dergah Yayınları.

Topçu, N. (2013b), *Taşralı*. (6.b.). Dergâh Yayınları

Topçu, N. (2015). *Varoluş felsefesi-Hareket felsefesi* (5. b.). Dergah Yayınları

Topçu, N. (2014). *İradenin davası/Devlet ve demokrasi* (5. b.). Dergah Yayınları.

Weber, M. (2013). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (2. b.). (M. Köktürk, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.

West, D. (1998). *Kıta avrupası felsefesine giriş.* (A. Cevizci, Çev.). Paradigma Yayınları.

Zweig, S. (2015). *Üç usta: Balzac, Dickens, Dostoyevski.* (Z. Kurttekin, Çev.). Can Yayınları.